

Jüri Valge „Kas siis selle maa keel ... ?”

Loomingu Raamatukogu nr 11–12/ 2013, 88 lk

Rahvusvahelise konverentsi „Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa II” avapäeval, 24. aprillil 2013. aastal tutvustati Väike-Maarja rahvamaja saalis Jüri Valge näidendit „Kas siis selle maa keel ...?” (Loomingu Raamatukogu 11–12/ 2013).

Jüri Valge (sündinud 1948) on Tartu ülikooli endine õppejõud ning haridusministeeriumi staažikas keelenõunik, kelle peamine töövaldkond on eesti keele kaitsmise, arendamise ja väärtustamisega seonduv. Teda tuntakse väsimatu organiseerijana: nõupidamised, konverentsid ja seminarid, puudeistutamised jm tseremooniad, õppereisid jne. Valge on perfektsust taotlev korraldaja, kes oma tegevust naudib, põhjalikult kavandab, plaanitud karvapealt kinni peab ning nii endalt kui ka teistelt täpsust nõuab. Samuti on Jüri Valge meister ladusate ning vaimukategi kõnede koostamisel. Nüüd on ta endast näitekirjanikuna märku andnud ning üllitanud huvitava raamatu: rahvusromantilisest vaimust kantud faktoloogiliste sugemetega ilukirjandusliku fiktsiooni.

Autori eessõnas on märgitud, et mõte kirjutamiseks tekkis konverentsil „Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa” 2008. aasta aprillis, mil ta teenekaid keeleinimesi vaadates kurvastanud, et eesti rahvas oma emakeele tandri „tundmatutest sõduritest” nii vähe teab (lk 5). Valge soovib ja loodab, et tema lapselapsedki elaksid „sellel maal” ja räägiksid „selle maa keelt” (lk 6). Autori soov on populariseerida „õpetatud, korraldatud ja kasutatud (eesti) emakeelt” ning tutvustada üldsusele väljapaistvaid keeleinimesi, esitada neist meeldesööbivam pilt kui „raamatukoidest ning sedelisordeerijatest” (lk 5). Valge on eessõnas märkinud sedagi, et raamatus esineb kahesuguseid lauseid: ütlejate suust kunagi lausutuid ning selliseid, mida nad pole iialgi öelnud (lk 5). Tegelasena astuvad üles 33 Wiedemanni keeleauhinna laureaati aastatest 1989–2013, samuti akadeemik Wiedemann ise.

Näidendisse on nopitud mitmeid ehedaid lugusid ning ütlemisi: autor on neid kas vahetult kogenud, kolleegidelt kuulnud või kusagilt lugenud. Näiteks vana kirjakeele uurija Valve-Liivi Kingissepa tore monoloog: „Noored /.../ – need on uudishimulikud nagu rasvatihsed. Ikka nokk vanale sõnale sisse, tükk ladinat siit, teine saksat

sealt maha /.../” (lk 9). Murdeuurijate Mari Musta ja Hella Keema õpetlik dialoog: „Murdekogumine on nagu elu ise, see ei ole mingi lullilöömine ja jalgade tillitamine. Keelejuhile peab lähedale pääsema.” (lk 21). Ilmneb, et Keem on keelejuhile nõnda lähedale pääsenud, et olude sunnil temaga ühes sängis maganud – teist voodit ei olnud –, jalad üle voodiserva rippu, kuid pliats ja vihik padja all (lk 21). Või akadeemik Juhan Peegli humoorikas juhtumine Jaapani professoriga, kes soovis õllekruusi taga selgust, kustkohast Saaremaal õ-hääliku piir kulgeb. Peegel näidanud aknast, et õ-piir jookseb tema sauna nurga ja õunapuu vahelt läbi ... külaline olnud vastuse peale väga rõõmus ning teinud saunast, õunapuust ja õ-piirist pilti (lk 22). Sääraseid säravaid näiteid esineb tekstis rohkesti.

Jüri Valge ei ole näidendisse kirjutanud ühte nimenalja, mida kunagi õhinaga pajatas akadeemik Ariste: kuidas üliõpilane Jüri Valge oli toonases Keele ja Kirjanduse Instituudis (nüüd: EKI) ning tutvus murdeuurija ... Mari Mustaga.

Näidendi tekstile on lisatud asjalikud kommentaarid. Paaril juhul on neis viidatud allikatele, nt viited nr 65 ja 66, lk 70–71. Ehk võinuks veidi enamgi allikatele viidata, nt kommentaaris 64 – ajakirjale Keel ja Kirjandus 1999, nr 2 „Mõni oluline lehekülg Emakeele Seltsi ajaloo (I): katse selts likvideerida.” [Eevi Rossi] Kiriusutelu Eeva Ahvenaga.

Allikatele viitamata jättes langeb koostajale vastutus mõne teise allika või uurija võimalike faktivigade eest. Näiteks kommentaaris nr 38 esineb kaks ebatäpsust, mis pärinevad teiselt allikalt (millele on viitamata jäetud): Pent Nurmekund ei viibinud Nõukogude Venes vangis aastani 1947, vaid põgenes sealt 1946. aastal ning viibis 1947. aasta sügisel juba Eestis. Vangi langedes ei olnud Nurmekund allohvitser, vaid ohvitser.

Viites nr 70 Om maid maailman tuhandit (lk 72) – on esitatud Mari Tarandi juhitud Eesti Raadios kõlanud saatesarja pealkiri. Ehk võinuks lisada ka luuletuse pealkirja („Mulgimaale”) ning värsirea autori nime (Hendrik Adamson).

Raamat on huvitav lugemisvara. Võib-olla väärrib see ka lavale toomist?

Tõnu Tender